

Сорочинський ярмарок (скорочено)

Микола Гоголь

Микола Гоголь

Сорочинський ярмарок

Стислий переказ по главах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

I

Який чарівний, який розкішний літній день у Малоросії! Тиша й спека. На небі ні хмаринки. В полі ні звуку. Все начебто вимерло; вгорі лиш жайворонок співає, та зрідка кигикання чайки чи дзвінкий голос перепела пролунає в степу. Ліниво й бездумно стоять підхмарні дуби. Сірі скирти сіна й золоті снопи хліба стоять в полі. Нагнулись від ваги плодів розлогі віти черешень, слив, яблунь, груш. Саме таким був один день гарячого серпня року тисяча вісімсот... Шлях, верст за десять до містечка Сорочинців, кипів народом, що поспішав з усіх околиць і далеких хуторів на ярмарок. Тяглися нескінченною валкою чумаки із сіллю та рибою. Багато з подорожніх поглядало з заздрістю на високого гончара, який віз глиняні горшки, загорнені сіном, щоб не побились.

Самотою збоку тягся стомленими волами віз, навалений мішками, прядивом, полотном та всякою хатньою поклажею, а за ним брів, у чистій полотняній сорочці і в забруднених полотняних шароварах, його хазяїн. Він обтирав піт, що градом котився з його смаглявого обличчя і навіть капав з довгих вусів. Поряд з ним ішла прив'язана до воза стара кобила. Багато зустрічних, і особливо молодих парубків, брались за шапку, порівнявшись з нашим дядьком. І все тому, що на возі сиділа гарненька дочка з круглим личком, з чорними бровами, ясними карими очима, з безжурно усміхненими рожевими устами, з зав'язаними на голові червоними і синіми стрічками. Все, здавалося, цікавило її. Дівчині було 18 років, і вона була вперше на ярмарку. Їй важко було вблагати батька взяти її з собою, хоч той і душею радий був би зробити це раніш, якби не лиха мачуха, що навчилася тримати його в руках. Мачуха теж сиділа зверху на возі у пишній і шерстяній зеленій кофті, в дорогій плахті і в ситцовім барвистім очіпку, що надавав якоїсь особливої поважності її червоному повному обличчю, по якому перебігало щось таке неприємне, таке дике, що кожний ту ж мить поспішав перевести збентежений погляд свій на веселеньке личко дочки.

Очам наших подорожніх почав уже відкриватися Псьол; здаля вже повівало холодком. Ряди млинів підіймали на важкі колеса хвилі води й потужно кидали їх, сповнюючи шумом околицю. Віз зі знайомими нам пасажирами виїхав у цей час на міст. Красуня наша задумалася, дивлячись на розкішний краєвид, і забула навіть

лузати свій соняшник, чим ретельно розважалась усю дорогу. Раптом вона почула слова: "Ой, та й дівчина!". Оглянувшись, побачила вона гурт парубків, що стояли на мосту, і серед них один, одягнений чепурніше ніж інші, в білій свитці і в сивій з решетилівського смушку шапці, узявшись у боки, молодецьки поглядав на проїжджих. Красуня не могла не помітити його засмаглого, але приємного обличчя й огнених очей, що, здавалося, намагались побачити її наскрізь. Парубок у білій свитці не зводив з неї очей. "Я віддав би все своє господарство, щоб поцілувати її. А он спереду й диявол сидить!" — сказав парубок про мачуху. Регіт знявся з усіх боків. Мачусі не дуже сподобалось таке привітання: червоні щоки її стали аж огненні, і тріскотіння добірних слів посипалось на голову гуляки-парубка. Та коли віз переїхав через міст, хлопець взяв у жменю грязюки й жбурнув услід жінці. Удар був влучний: весь новий ситцьовий очіпок був заляпаний грязюкою, і регіт у гурті легковажних гульвіс вибухнув ще з більшою силою. Огрядна чепуруха скипіла від гніву; та віз від'їхав у цей час досить далеко, і злість її впала на безневинну пасербицю та на вайлуватого чоловіка, який весь час уперто мовчав і байдуже сприймав бурхливу мову розлюченої дружини.

Згодом вони приїхали в передмістя до старого знайомого й кума, козака Цибулі.

II

Звук ярмарку був схожий на звук далекого водоспаду. Народ на вулицях кричав, галасував, сварився. Худоба мукала, мекала, ревіла. Воли, мішки, сіно, цигани, горшки, баби, пряники, шапки - все яскраве, строкате, безладне метушиться купами і снується перед очима.

Приїжджий мужик наш з чорнобривою дочкою давно вже тинявся між народом. Підходив до одного воза, обмацував другого, прислухався до цін; а в той час думки його оберталися безперестанно коло десяти мішків пшениці та старої кобили, що він привіз на продаж. Дочці було не дуже приємно тертися коло возів з борошном та пшеницею, їй би хотілося туди, де продавали червоні стрічки, сережки, олов'яні, мідні хрестики й дукачі. Але тут її смішило, як циган і мужик били один одного по руках, скрикуючи самі від болю; як п'яний жид давав бабі киселю; як, посварившись, перекупки перекидалися лайкою і раками. Та ось почула вона, що хтось смикнув її за вишиваний рукав сорочки. Озираючись - аж парубок у білій свитці, з ясними очима, стояв перед нею. Дівчина сама не могла розібрати, що робилося з нею. "Не бійся, серденько, не бійся!" — говорив він до неї стиха, взявши її за руку. Дівчина не мала сили забрати руку від парубка.

Стислий переказ по главах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

III

Чоловік, з вигляду схожий на заїжджого міщанина, говорив до іншого, в синій свитці та з величезною гулею на лобі, що погано продаватиметься пшениця. Другий чоловік був впевнений, що вони нічого не продадуть. Перший вважав, що привозу ж, крім їхнього, нема зовсім. А в цей батько дівчини думав про те, що пшениця ще є у

нього. Той, що з гулею на лобі, почав розповідати, що навряд чи вони щось продадуть, бо тут замішана нечиста сила. Адже засідатель одвів для ярмарку прокляте місце, на якому, хоч лусни, ні зернини не продаси. А в старому розвалені сараї, що ген-ген стоїть під горою, водяться чортячі штуки. І вчора волосний писар проходив пізно ввечері там і побачив свиняче рило, яке рохнуло так, що йому мороз пішов за спиною. Чоловіки говорили, що знову з'явиться червона свитка.

Батько дівчини не дослухав, що ж то таке "червона свитка", бо побачив, що дочка його та парубок спокійно стояли, обнявшись і наспівуючи одне одному якісь любовні казки. Це розвіяло його страх і примусило повернутися до звичайної безтурботності. Батько звернувся до хлопця і сказав: "...та ти майстер, як я бачу, обійматися! Щоб мене чорт узяв, коли я не на четвертий тільки день після весілля навчився обіймати покійну свою Хвеську...". Парубок помітив ту ж мить, що батько його коханої не дуже розумний, і в думках заходився будувати план, як би то схилити його на свою користь. Хлопець сказав, що знає його, – Солопій Черевик, а сам представився, що він син Охріма Голопупенка, – Грицько. Хлопець відразу сказав, що покохав Параску і хоче женитися. А Черевик сказав ставити могорич, то й він дасть згоду.

І всі троє опинились у відомій ярмарковій ресторації – під яткою в жидівки, заставленою незліченною флотилією сулій, бутлів, пляшок всякого роду й віку. Солопій Черевик, трохи підпивши й бачивши, як наречений зять його п'є і не кривиться, радів за дочку. І, посміхаючись та заточуючись, поплентався він з нею до свого воза, а наш парубок пішов купувати кращу дерев'яну люльку з мідною гарною оправою, квітчасту по червоному тлі хустку і шапку на весільні дарунки тестеві й усім, кому слід.

*Стислий переказ по главах, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

IV

Солопій пішов до дружини Хіврі і сказав, що знайшов жениха для Параски. Жінка сварила чоловіка і казала, що спершу треба пшеницю продати. Хівря здогадалася, що жених – той парубок, що вчепився до них на мосту. "А все ж я не бачу в ньому нічого поганого; хлопець хоч куди! Ото тільки, що заліпив був на мить мармизу твою гноєм", — говорив Черевик. Жінка знову почала сваритися, бо помітила, що чоловік уже випив. Тут Черевик наш помітив і сам, що розбалакався занадто, і закрив на мить голову своєю руками, гадаючи, що розгнівана жінка так і вчепиться йому в чуба своїми подружніми кігтями. Черевик подумав, що доведеться через жінку відмовити путящому чоловікові: "Боже ти мій, господи, за що така напасть на нас, грішних! І так багато всякої погані на світі, а ти ще й жінок наплодив!"

V

День уже закінчувався. Гомін помітно рідшав і вщухав. Парубок у білій свитці сидів засмучений. Високий, засмаглий циган, ударив Грицька по плечу і спитав, чому він такий сумний. Циган спитав, чи хлопець сумує з досади, що сам накинув собі наречену? Але Грицько сказав, що додержує слова, а старий Черевик передумав і не

хоче віддавати дочки. Але його й винуватити нема чого, бо це все штуки старої відьми, його жінки. Циган спитав, чи згоден Грицько продати йому воли за двадцять, якщо він допоможе заставити Черевика віддати їм Параску. Здивовано поглянув Грицько на цигана. В смаглявих рисах цигана було щось злостиве, в'їдливе, низьке і разом погордливе. Циган мав рот, що зовсім провалився між носом і гострим підборіддям, невеликі, але жваві, як огонь, очі, довге чорне волосся. На ньому був темно-коричневий старий каптан; черевики, взуті на босі, засмаглі ноги. "Не за двадцять, а й за п'ятнадцять віддам, якщо не збрешеш тільки!" — погодився Грицько.

VI

Черєвикова жінка побачила поповича і попросила його до себе, бо її чоловік подався на цілу ніч з кумом під вози, щоб москалі часом не поцупили чого. Попович упав у кропиву, а потім Хівря повела його до хати, де нікого не було. Хівря почала пригощати поповича, а він чекав ще й поживи солодшої за всі пампушечки й галушечки. Хівря розуміла, чого хоче Афанасій Іванович, але прикидалася, ніби не розуміє.

Та раптом почулося знадвору гавкання й стукіт у ворота. Хівря покvapно вискочила й вернулась, уся збліднувши. "Ну, Афанасію Івановичу, ми попалися з вами: народу стукається купа, і мені вчувся кумів голос..." Вареник застряв у горлі поповичеві. Він сильно налякався, а Хівря наказала йому лізти на покладені під самою стелею на двох перекладах дошки, де було навалено всякого хатнього манаття. Опам'ятавшись трохи, попович скочив на лежанку і поліз звідти обережно на дошки. А Хівря побігла без пам'яті до воріт, бо стукали знову та ще дужче й нетерплячіше.

VII

На ярмарку скрізь пішла чутка, що десь між крамом з'явилася червона свитка. Бабі, що продавала бублики, привидівся сатана у вигляді страшної свині, що безперестанку нахилився над возами, начебто шукаючи чогось. Це швидко облетіло ярмарок. До цього долучились ще перебільшені звістки про чудо, бачене волосним писарем у розвалені сараї, отож проти ночі всі щільніше тулилися одне до одного; спокій зник, і страх заважав кожному склепити очі свої; а ті, що були не дуже хоробрі і запаслися ночівлею в хатах, забралися додому. До таких належав і Черевик із кумом та дочкою, які разом з гостями, що напросились до них у хату, і зчинили стукіт, що так перелякав нашу Хіврю. Кум трохи випив, тому двічі проїхав своїм возом по подвір'ю, поки знайшов хату. Гості теж були у веселому настрої і без церемонії увійшли перше за самого хазяїна. Хівря сиділа, як на голках. Кум наказав Хіврі дістати їм у возі баклажок. Він казав, що то, певно, баби набрехали про червону свитку. Баклажок прокотився по столу і зробив гостей ще веселішими, ніж перше. Тут Черевик наш, якого давно мучила червона свитка та не давала й на хвилину спокою цікавому його духові, підступив до кума і попросив розповісти історію про ту свитку.

Цибуля сказав, що проти ночі такого не говорять, але розповів. Раз вигнали одного чорта з пекла за якусь провину. От чортові бідному так стало сумно, так сумно за пеклом, що хоч на гілляку. Що робити? Почав з горя пити. Отаборився в отому сараї,

що під горою, і став той чорт такий гультяй, якого не знайдеш і між парубками. Од ранку й до вечора тільки й діла, що сидить у шинку. Його туди пускали, бо на ньому була шапка й рукавиці. Хто його впізнає? Гуляв-гуляв – нарешті дійшло до того, що пропив усе, що мав при собі. Мусив заставити шинкареві свою свитку. Але сказав берегти її, бо через рік за нею прийде. Чорт зник, як у воду. Жид роздивився гарненько свитку: сукно таке, що й у Миргороді не дістанеш! а червоний колір горить, як вогонь, аж не надивишся! От жидові надокучило дожидатися строку. Почухав собі пейсики, та й злупив з якогось приїжджого пана мало не п'ять червінців. Про строк жид і забув зовсім. Коли це одного разу, надвечір, приходить якийсь чоловік і просить віддати свитку. Жид прикинувся, ніби нічого не знає. А вночі, коли жид молився, побачив усюди свинячі рила.

Тут справді почувся якийсь неясний звук, що дуже скидався на свиняче рохкання: всі зблідли... Піт виступив на обличчі оповідача. Черевик, кум та гості злякалися. Всі злякано стали озиратись навколо й почали нишпорити по кутках. Хівря була ні жива ні мертва, а потім сказала, що це просто під ким-небудь ослін заскрипів, а всі й кинулись, як навіжені. Чоловіки підбадьорилися, і кум почав оповідати далі. Жид обмер; однак ж свині на ногах, довгих, як ходулі, повлазили у вікна і вмить оживили його плетеними трійчатками, примусивши танцювати вище цього сволюка. Жид – у ноги, признався у всьому... Та свитки вже не можна було повернути скоро. Пана обікрав на дорозі якийсь циган і продав свитку перекупці; та привезла її знову на Сорочинський ярмарок, але з того часу ніхто вже нічого не купував у неї. Перекупка дивувалась, дивувалась, та, нарешті, збагнула: мабуть, це винна червона свитка. Недарма, налягаючи її, завжди відчувала, що її душить щось. Не думаючи, не гадаючи довго, кинула в огонь – не горить чортова одежа! Перекупка примудрилась і підсунула її у віз одному чоловікові, що вивіз продавати масло. Дурень і зрадів; та тільки масла ніхто й питати не хоче. Е, недобрі руки підкинули свитку! Схопив сокиру й порубав її на шматки; зирк – аж лізе один шматок до другого, та й знову ціла свитка! Перехрестившись, поцюкав сокирою вдруге, шматки розкидав по всьому ярмарку і поїхав. Тільки з того часу кожного року, і саме під час ярмарку, чорт із свинячою личиною ходить по всьому майдану, рохає й збирає шматки своєї свитки. Тепер, кажуть, тільки одного лівого рукава бракує йому. Люди з того часу одхрещуються від того місця, і ось уже буде тому років з десять, як не було там ярмарку. Та нечиста сила надала оце засідателеві о...

Друга половина слова завмерла на устах в оповідача. Вікно брязнуло з гуркотом; шибки з дзвоном повилітали геть, і страшна свиняча морда висунулась, поводячи очима, ніби питалася: а що ви тут робите, добрі люди?

VIII

Жах скував усіх, хто був у хаті. Кум від страху поліз під пелену своєї дружини. Інший чоловік поліз у піч. А Черевик, начебто облитий окропом, схопивши на голову горщик, замість шапки, кинувся до дверей, і, мов несамовитий, біг вулицями, не чуючи землі під собою; сама втома тільки примусила його трохи зменшити свій біг. Знемігши, ладен уже був він упасти на землю, коли раптом почулось йому, що ззаду хтось

женеться за ним... Дух йому перехопило... "Чорт! чорт!" кричав він у нестямі, потроюючи сили, і через хвилину без пам'яті повалився на землю. "Чорт! чорт!" кричало слідом за ним, і він чув тільки, як щось із шумом кинулось на нього. Чоловік втратив свідомість.

IX

Два цигани почули вночі якийсь крик і вирішили присвітити. Вони побачили, що на вулиці лежать двоє людей: чоловік і жінка. А на голові Черевика (бо саме він лежав) був черепок. Цигани сміялися з його "шапки". А Солопій та його дружина нарешті прийшли до тям.

Стислий переказ по главах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

X

Ранковий холодок віяв над Сорочинцями, що прокинулися від сну. Клуби диму з усіх димарів летіли назустріч сонцю, яке з'явилося на сході. Ярмарок загомонів.

Позіхаючи й потягуючись, дрімав Черевик у вкритій соломою кумовій повітці. Раптом він почув голос дружини, що просила вставати. Черевик, замість відповісти, почав вимахувати руками, наче б'ючи в барабан. Він ледь не побив жінки. А вона почала кричати, щоб йшов і хоч щось продав. Чоловік боявся, що з них тепер будуть сміятися. Черевик сказав, що хоче вмитися. Тут жінка схопила щось, зібгане в жмут, і з жахом кинула його від себе... Це був червоний обшлаг від свитки! Чоловік налякався і подумав, що продажу сьогодні вже не буде.

До Черевика підійшов високий циган і спитав, що продає. "Сам бачиш, що продаю!" — відповів Черевик. "Ремінці?" — спитав циган, поглядаючи на вуздечку, що була в його руках. "Еге ж, ремінці, коли вже кобила схожа на ремінці" — сказав Черевик.

Черевик хотів був потягти за вуздечку, щоб провести свою кобилу, та рука його з незвичайною легкістю вдарилася в підборіддя. Глянув — у ній перерізана вуздечка, а до вуздечки прив'язаний шматок червоного рукава!.. Плюнувши, хрестячись і махаючи руками, побіг він від несподіваного подарунка і, швидше за молодого парубка, зник серед натовпу.

XI

Черевика зловили, бо думали, що він крадій і тікає. А потім перед його очима з'явився кум в найжалюгіднішому стані, зі зв'язаними назад руками. Його вели кілька хлопців і казали, що Цибуля говорив, ніби поліз до кишені понюхати табаки та, замість тавлинки, витяг шматок чортової свитки, з якої спалахнув червоний вогонь, а він почав тікати.

Черевика і Цибулю зв'язали докупі.

Стислий переказ по главах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

XII

"Може, й справді, куме, ти поцупив що-небудь?" — спитав Черевик, лежачи зв'язаний разом з кумом під солом'яною яткою. Цибуля переконував, що нічого не крав. Обидва куми заридали, схлипуючи. У цей час до них підійшов Грицько. Черевик подумав, що бог його так покарав за те, що відмовив Грицькові. Хлопець сказав, що він не злопам'ятний і визволить Черевика. Тут він моргнув хлопцям, і ті ж самі, що вартували його, кинулись розв'язувати. "За те й ти роби, як треба: справляй весілля! та й погуляємо так, щоб цілий рік боліли ноги від гопака", — сказав Грицько. Черевик так зрадів, що сказав, що весілля буде сьогодні. "Гляди ж, Солопію, через годину я буду в тебе; а тепер іди додому: там чекають тебе купці на твою кобилу й пшеницю!" — сказав парубок.

Черевик з радості остовпів, що кобила знайшлася. А Грицько віддав цигану воли.

XIII

Підперши ліктем гарненьке підборіддячко своє, задумалась Параска, сама сидячи в хаті. Багато мрій снувалося навколо русої голівки. Іноді вона усміхалася, а потім сумувала. Дівчина думала, чи не обдурить її Грицько. Тут встала вона, тримаючи в руках дзеркальце і, нахилившись до нього головою, трепетно йшла по хаті, начебто боялася впасти, бачачи під собою, замість долівки, стелю з накладеними під нею дошками, звідки гупнув недавно попович, та полиці, заставлені горшками. А потім вона почала танцювати, побрязкуючи підківками, тримаючи перед собою дзеркало і наспівуючи.

Черевик заглянув у цей час в двері і, побачивши, як його дочка танцює перед дзеркалом, спинився.

Довго дивився він, сміючись з небаченої витівки своєї дочки. Гучний кумів регіт примусив їх обох здригнутись. Кум сказав, що йде молодий. Батько сказав дочці йти, поки Хівря на radoщах, що він продав кобилу, побігла купувати собі плаhti та ряднини всякі.

Не встигла переступити Параска через поріг хати, як почула себе в обіймах парубка у білій свитці, який з купою народу дожидався її на вулиці. Солопій Черевик почав благословити, а Хіврю, яка вже прибігла, пара дужих циган тримала за руки. Усі почали танцювати, а після танців незабаром скрізь стало порожньо й глухо.

Чи не так і радість відлітає від нас, і даремно самотній звук думає виявити веселість?

Стислий переказ по главах, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу